

Kennis-, creatief en beleveniswerk

De voorbije acht jaar is het aantal werkenden in beroepsgroepen die nauw verbonden zijn met de kennis-, creatieve en beleveniseconomie anderhalf tot twee keer zo snel gegroeid als het gemiddelde van de Nederlandse economie. De behoefte aan creativiteit is in deze drie nieuwe economieën evenwel sterk verschillend.

Concepten die geregeld gebruikt worden om de huidige economische periode te karakteriseren zijn kennis- (Jacobs, 1999; Foray, 2004; Dolfsma, 2007), creatieve (Florida, 2002, 2005) en beleveniseconomie (Pine en Gilmore, 1999; Boswijk en Peelen, 2008). Op basis van de ontwikkeling van de beroepenstructuur in Nederland sinds de tweede helft van de jaren '90 wil dit artikel weergeven hoe sterk de aanwijzingen voor de genoemde economische ontwikkelingen zijn. De doelstelling is om de ontwikkeling te beschrijven van het aantal werkzame mensen in beroepsgroepen die typisch zijn voor elk van deze drie nieuwe economieën en om daarbij ook in te gaan op verschillende creativiteitscategorieën.

Voor zowel kennis-, creatieve als beleveniseconomie zijn de meest karakteristieke beroepen op een rijtje gezet die in de Standaard Beroepenclassificatie (SBC) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS, 2002) beschreven zijn en waarvan via jaarlijkse enquêtes het aantal werkzame personen en gewerkte uren geschat wordt. Omdat voor veel beroepen door de kleine aantallen de schattingen voor een jaar niet precies zijn, worden in dit artikel de aantallen over de periode 1996-1998 vergeleken met die in de periode 2004-2006.

De kenniseconomie

Met het begrip kenniseconomie wordt de ontwikkeling beschreven waarbij kennis en specialisatie in de diepte steeds belangrijker worden voor Nederland om concurrerend te blijven in de wereldeconomie. De algemene verhoging van het opleidingsniveau van werknemers is daar een uiting van. Het heeft ook met interne flexibiliteit te maken: mensen met hogere en bredere kwalificaties zijn breder inzetbaar, maar voor hun feitelijke functie vervulling zijn ze dus overgekwalificeerd. Daar staat tegenover dat ook heel wat mensen op basis van hun ervaring een baan hebben die boven hun formele kwalificatie uitkomt. Maar over- en onderkwalificatie worden beide niet geregistreerd. In tabel 1 wordt dan ook gewerkt met de beschikbare cijfers naar benodigd kwalificatieniveau voor een bepaalde functie. Uit tabel 1 komt

naar voren dat niet alleen hooggekwalificeerd werk sterk toeneemt, maar ook het allerlaagst gekwalificeerde. Op lager en middelbaar niveau is de absolute groei het geringst.

Naast het algemene beroepsniveau is gekeken naar tachtig beroepen die meer specifiek te maken hebben met kennisontwikkeling en wetenschap, adviseurs zoals beleidsadviseurs en -consulenten, en kennisoverdracht ofwel docenten. Zoals uit tabel 2 blijkt omvat dit beroepen van laag tot hoog creativiteitsniveau. In totaal werkten in 2004-2006 in deze tachtig beroepsgroepen 414.134 personen, een toename van 59.399 ten opzichte van 1996-1998. In tabel 2, en ook in tabel 3, zijn de ontwikkelingen geschetst van het aantal banen per geschatte creativiteitscategorie. Het doel hiervan is om te kijken of, gezien de toename van het aantal banen in deze economie en verschuivingen in het opleidingsniveau, mensen ook daadwerkelijk meer creatief werk verrichten. Opvallend is hier dat in de hogere creativiteitscategorieën het aantal werkzame personen daalt. Het aantal banen dat betrekking heeft op kennisontwikkeling op wetenschappelijk niveau neemt af. Opvallende stijgers zijn banen die te maken hebben met automatisering en bedrijfsadviesgeving. Een sterke groei van het aantal werkenden is waar te nemen bij functies die betrekking hebben op automatisering van informatiestromen zoals systeem- en netwerkbeheerders, praktijkdocenten technische vakken en informatie- en systeemanalisten. Zij stegen met respectievelijk 111, 57 en 43 procent naar 37.455, 2.627 en 95.558 banen. Overige stijgers zijn niet-wetenschappelijk onderzoek en adviesgerelateerde beroepen in de particuliere sector, zoals belastingconsulenten op wetenschappelijk niveau en bedrijfsorganisatiedeskundigen, die stegen met 54 en 68 procent naar 6.900 en 13.200 banen. Ook valt op dat er veel octrooigemachtigden bijgekomen zijn: 37 procent meer naar 1.670 banen. Dit kan een indicatie zijn van grotere belangstelling voor de valorisatie van innovatie. Het aantal wetenschappelijke onderzoekers laat een afname zien in de orde van duizend, ondanks sterke toename bij de sociale en orthopedagogische wetenschappen, die stegen met 9.567 en 1.374 naar respectievelijk 14.353 en 4.933 banen. Opvallend is ook dat het aantal marktonderzoekers op hoger en wetenschappelijk niveau afneemt met respectievelijk 29 en 39 procent, van 8.336 naar 5.933, en van 3.374 naar 2.476. Daarvoor komen blijkbaar wel veel marketingadviseurs en -specialisten in de plaats, die 82 procent toenamen van 17.005 naar

MARCO MOSSINKOFF
EN DANY JACOBS
Onderzoeker bij het
Amsterdam Fashion
Institute en hoogleraar
aan de Universiteit van
Amsterdam

31.157. Reclamedeskundigen blijken 29 procent minder nodig, zij namen van 1.449 af naar 1.029. Waarschijnlijk als gevolg van de afname van het aantal studenten, is een reductie van gemiddeld 30 tot 35 procent waar te nemen in het aantal docenten en daarmee verbonden beroepen zoals onderwijskundige onderzoekers, wetenschappelijke onderwijsontwikkelaars, schoolbegeleiders en cursuscoördinatoren. Het aantal werkenden in deze gebieden daalde van 75.328 naar 70.613. Ook de wetenschappelijke beleidsontwikkeling op het vlak van onderwijszaken is met 53 procent afgenomen.

Opvallend bij de ontwikkelingen rond de kennis-economie is dus de achteruitgang in de hoogste creativiteitscategorieën en dan met name bij het wetenschappelijk onderzoek op veel terreinen, terwijl adviseringsfuncties groeien. Een pessimist zal klagen over verminderde investering in onderzoek, een optimist zou daarentegen kunnen denken dat het stilaan goed komt met de innovatieparadox in Nederland: de stelling dat de kennis in Nederland niet voldoende benut wordt.

De creatieve economie

In een vorig artikel van Jacobs *et al.* (2008) werd een *fuzzy* benadering gepresenteerd waaruit naar voren kwam dat het algemene creativiteitsniveau in de bestudeerde periode toenam van 13,9 naar 14,7 procent. Als men op meer traditionele wijze kijkt naar creatieve beroepen, dan gaat het om 97 beroepsgroepen die te maken hebben met het creëren van tekst, twee- en driedimensioneel beeld en geluid. Meer specifiek zijn beroepen opgenomen uit de kunsten, het ontwerp, de architectuur en de reclame. Omdat entertainment bij de beleveniseconomie behandeld wordt, is dit hier niet meegenomen. Om overlappingen te vermijden tussen de verschillende nieuwe economieën in dit artikel, is deze afbakening dus beperkter dan die van Rutten (Rutten *et al.*, 2004) die in dit verband veel gebruikt wordt. Overigens gaat het in dit artikel over beroepsgroepen en bij Rutten over sectoren. Een acteur of tekstschrijver die voor de overheid werkt, wordt bij Rutten niet tot de creatieve economie gerekend, maar hier wel. Een portier van een theater hoort bij Rutten wel tot de creatieve economie, maar in de benadering die hier gevolgd wordt niet. Opvallend in tabel 3 is een grote toename in de hoogste creativiteitscategorieën, die samen al voor de helft van de werkgelegenheid van de creatieve economie zorgen, en de afname van het werk in de laagste. De creatieve sectoren lijken dus nog in creativiteit toe te nemen. Meer specifiek zou je kunnen stellen dat er veel wordt geschreven in de creatieve economie. Het aantal redacteuren neemt met 48 procent toe tot 157.500. Naast de bij de kennis-economie vermelde marketing- en reclamespecialisten blijkt er ook een groeiende behoefte te zijn aan recla-metekstschrijvers. Hier werken 200 meer mensen, maar wel deeltijds wat blijkt uit een toename van 38 procent in aantal gewerkte uren. Daarnaast

Tabel 1

Werkenden naar beroepsniveau.					
Beroepsniveau	1996-1998		2004-2006		Groei-percentage
	Gemiddeld per jaar		Gemiddeld per jaar		
	x 1.000	%	x 1.000	%	
Elementair	656	9,2	780	10,0	18,9
Lager	1.917	26,8	2.012	25,8	5
Middelbaar	2.711	37,9	2.816	36,0	3,9
Hoger	1.320	18,5	1.598	20,5	21,1
Wetenschappelijk	541	7,6	607	7,8	12,1
Totaal	7.144	100	7.813	100	9,3

Bron: Bewerkte data van CBS-Enquête Beroepsbevolking

werken er 40 procent meer reclame-, decor- en grafisch ontwerpers, nu in totaal 31.000 mensen. Het aantal acteurs neemt toe: theaterartiesten, acteurs en operazangers zijn met ongeveer 200 mensen licht toegenomen tot 4.839. Het aantal instrumentalisten, componisten en liedjesschrijvers neemt toe met twintig procent tot 11.587, terwijl diskjockeys gewoon meer zijn gaan werken: er werken een procent minder mensen, maar het aantal uren is gestegen met 46 procent. Het aantal beeldend kunstenaars, in de CBS Standaard Beroepen Classificatie in een categorie samengevoegd met museummedewerkers presentaties, modeontwerpers, decor-, reclame- en grafisch ontwerpers, is gestegen van 22.171 naar 31.065. De naoorlogse neergang van de textiel- en kledingindustrie in Nederland is doorgegaan. Zo is het aantal confectie-, woning- en meubelstoffennaaiers, kleermakers, zeil-, tenten-, markiezen- en dekkledenmakers afgenomen van 20.233 tot 13.485. Ook daarmee verbonden functies zijn afgenomen: patroontekenaars en werkmeesters kleding- en schoenfabricage, kwaliteitscontroledienst kleding en schoeisel gezamenlijk nemen af van 1.400 tot 420. Zoals aange-

Tabel 2

Kwantitatieve evolutie van het werk in kennisberoepen.								
Creativiteits-categorie in procenten	≤ 10	15	20	25	33	40	50 ≤	Totaal
Werkzame personen (x 1000) 2004-2006	1,1	39,7	20,9	46,2	73	180	50	410,9
Absolute verandering (x 1000) t.o.v. 1996-1998	-0,3	+20	+1,3	+11,3	+38,5	-0,4	-5,5	+71,1
Relatieve verandering (procenten) t.o.v. 1996-1998	-30	+50	+6	+25	+53	-	-11	+17,3
Aantal beroepen	3	5	15	3	29	5	17	77

Bron: Bewerkte data van CBS Enquête Beroepsbevolking

Tabel 3

Kwantitatieve evolutie van het werk in creatieve beroepen.								
Creativiteits-categorie in procenten	≤ 5	10 en 15	20	25	33	40	50 ≤	Totaal
Werkzame personen (x 1000) 2004-2006	14	2	44,6	13,2	33,3	7,7	100,2	255,3
Absolute verandering (x 1000) t.o.v. 1996-1998	-0,2	-0,5	+10,5	+2,2	+5,9	+0,3	+21,4	+40,3
Relatieve verandering (procenten) t.o.v. 1996-1998	-0,01	-21	+24	+17	+18	+0,5	+21	+15,8
Aantal beroepen	3	9	6	9	11	5	15	58

Bron: Bewerkte data van CBS Enquête Beroepsbevolking

Tabel 4

Kwantitatieve evolutie van het werk in belevenisberoepen.

Creativiteits- categorie in %	≤5	10	15	20	25-33	40-60	Totaal
Werkzame personen (x 1000) 2004-2006	195	21	138,2	93	2,8	14,6	464,6
Absolute verandering (x 1000) t.o.v. 1996-1998	+46,5	+4,5	+2,2	+15	-1,7	-1	+68,2
Relatieve verandering (procenten) t.o.v. 1996-1998	+24	+22	+6	+16	-60	-7	+14,7
Aantal beroepen	9	4	8	19	2	3	45

Bron: Bewerkte data van CBS Enquête Beroepsbevolking

geven in de introductie kan dat evenwel ook te wijten zijn aan een tekort aan beschikbare specialisten; in de mode klaagt men bijvoorbeeld al jaren over een tekort aan patroontekenaars (Jacobs *et al.*, 2007). Andere sterke dalers zijn impresario's en theateragenten, van wie het aantal afnam met 11 procent tot 1.052, en tv- en filmregisseurs, van wie er nu respectievelijk 4 en 62 procent minder zijn: 1.183 en 537. Dit terwijl het aantal daaraan gerelateerde beroepen is toegenomen. Zo is het aantal fotografen, film- en tv-cameraoperators, film-editors, -monteurs en fotolaboranten gezamenlijk met 7 procent toegenomen tot 12.647. Van de drie hier onderzochte nieuwe economieën is de groei van de creatieve economie het grootst: tweemaal zo hoog als het gemiddelde van de hele Nederlandse groei van de werkgelegenheid. Op de allerlaagste creativiteitscategorieën na is de groei bijna gelijk verdeeld. De hoogste categorieën, van veertig procent en meer, nemen bovendien de helft van het creatieve werk voor hun rekening.

De beleveniseconomie

Tot de beleveniseconomie worden beroepen gerekend die te maken hebben met uitgaan, dus horecagerelateerde beroepen, toerisme en entertainment. In grote lijnen zien de verdeling en verschuivingen van beroepen eruit zoals weergegeven in tabel 4. Opvallend is dat de groei hier vooral in de lagere creativiteitscategorieën te vinden is, het zijn dus voornamelijk uitvoerende beroepen die zijn ontstaan dankzij een hernieuwde behoefte aan vermaak en vertier, zoals uit het volgende blijkt. Deze nieuwe economie is ook de omvangrijkste verschaffer van werkgelegenheid in de drie hier onderzochte nieuwe economieën, ondanks het feit dat ze verreweg de minste beroepsgroepen omvat: 45. Het meeste groeien de lagere functies in de horeca: er zijn 39 procent meer kelners (115.523), 35 procent meer barbediendes (65.129) en 10 procent meer café- en barhouders (8.040). Het gaat ook niet slecht met de bedrijfshoofden van kleine hotels, pensions en vakantiecentra, die met 19 procent toenamen tot 8.330, maar van hun managementcollega's van de grotere vergelijkbare instellingen zijn er 39 procent minder, namelijk in totaal 1.963. In een diversiteit van beroepen zijn verder combinaties van welzijn met vormgeving te zien: het aantal bloemschikkers-verkopers steeg met 65 procent naar 7.725, het aantal kappers met 25 procent naar 48.836, en het aantal bedrijfshoofden van kleine en middelgrote hoveniersbedrijven steeg met 35 procent naar 8.798. Aandacht voor een gezonde geest in een gezond lichaam is ondermeer merkbaar bij een groei van het aantal sportinstructeurs van 62 procent naar 18.033, het aantal zweminstructeurs met 45 procent naar 7.508 en het aantal dansleraren, dat toenam met 23 procent tot 1.551. Het valt op dat het aantal eigenaars van kleine restaurants afneemt met 31 procent tot 2.374. Wellicht gaat dit ten gunste van de eerder genoemde café-eigenaars, die met 10 procent toenamen en café-eigenaars die een kleine keuken hebben: het aantal chef-koks in een kleine keuken nam met 19 procent toe tot 5.835. Er zijn met 1.766 mensen 48 procent minder leidinggevende verkopers in winkels. In tegenstelling tot wat men zou kunnen verwachten zijn er minder mensen werkzaam op gebied van manicure, pedicure, kappershulp

en schoonheidsmassage, waar een afname van 14 procent tot 7.894 plaatsvindt. Ook is opvallend dat het aantal reisprogrammeurs afneemt met 40 procent tot 2.527. Dat geldt eveneens voor reisleiders en museumgidsen, die in aantal daalden met 21 procent naar 1.869. Gezien de algemene groei van het toerisme is dit een opvallende constatering. Mogelijk heeft deze ontwikkeling te maken met een groter gebruik van internet. Dit kan nog versterkt worden door een grotere emancipatie van reisconsumenten die zich niet meer bij de hand laten nemen.

Conclusie

In acht jaar tijd is in Nederland het aantal werken met 9,3 procent toegenomen. In beroepsgroepen die verbonden zijn met de kennis-, de creatieve en de beleveniseconomie was de groei anderhalf tot twee keer zo hoog: respectievelijk 17,3 procent, 15,8 procent en 14,7 procent. Verrassend is soms wat onder die globale percentages te zien is. Ondanks het feit dat telkens gemiddelden over drie jaar als uitgangspunt genomen zijn en ook nog eens geaggregeerd is naar creativiteitscategorieën zijn de verschuivingen tussen de twee onderzochte periodes soms heel groot.

Als men kijkt naar de creativiteitscategorieën, ziet men, zoals te verwachten, dat in de creatieve sectoren de meest creatieve functies het meest in belang toenemen. Bij de kennisberoepen zijn het de functies op de middelste schalen van de creativiteitsindex die toenemen. De beleveniseconomie is dan weer een goede zaak voor de functies met de minste behoefte aan creativiteit.

LITERATUUR

- CBS (2002) *Standaard beroepenclassificatie 1992, Verbeterde editie 2001*. Voorburg: CBS.
- Boswijk, A. en E. Peelen (2008) *Een nieuwe kijk op de experience economy*. Amsterdam: Pearson Education.
- Dolfsma, W. (2007) *Knowledge economies: Innovation, organization and location*. Londen: Routledge.
- Florida, R. (2002) *The rise of the creative class*. New York: Basic Books.
- Florida, R. (2005) *The flight of the creative class*. New York: HarperBusiness.
- Foray, D. (2004) *The economics of knowledge*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Jacobs, D. (1999) *Het kennisoffensief. Slim concurreren in de kennis-economie*. Alphen aan de Rijn: Samsom.
- Jacobs, D., H. Jordaán en P. Stam (2007) *Bruggen slaan tussen modecreatie en -commercie. 22 voorstellen ter versterking van de interactie in het Nederlandse modecluster*. Amsterdam: Premselastichting voor Nederlandse vormgeving.
- Jacobs, D., M. Bernelot Moens en S. Westerman (2008) *Creativiteit in gradaties*. ESB, 93 (4530), 151-153.
- Pine, J. en J. Gilmore (1999) *The experience economy. Work is theatre & every business a stage*. Boston: Harvard business school press.
- Rutten, P., W. Manshanden, J. Muskens en O. Koops (2004) *De creatieve industrie in Amsterdam*. Delft: TNO-STB.